

"פונדק הרוחות" – בתיאטרון הקאמרי [1]

חיים גמזו

חננאל: - "...אפרופו, נזכרתי בגולם שכתב היום שגלשתי קצת בחלק השני של התכנית אל... זוהי שטות גמורה... אבל הכסיל הזה מבין דבר־מה..."

("פונדק הרוחות" עמ' 47)

מין כסיל כזה חיכה בעצירת נשימה ובתפילה להצלחה, לפני הרמת המסך "פונדק הרוחות".

את המחזה קרא שעה קלה לפני ההצגה. מצא בו קטעים נפלאים, קטעי שירה, מעומתים עם חרוזי-סתם קלים. מצא בו אווירה פאוסטית לרגעים, אם פרורים שנשרו מפת היום־יום של פזמונים, שהיתה בעבר, פת הליל־ליל של במותינו הסאטיריות אשר אלתרמן העניק להן, משך שנים רבות וביד רחבה מזיקוקין־די־נור של כשרונו הגדול. כסיל זה מצא ב"פונדק הרוחות" עלילת־תאומים זהה כמעט עם זו של "פֶּאר־גינט" לאיבסן בתוספת קצביו הסינקופיים של באֶרט [!] בראֶכט. הוא מצא בי בעיקר וידוי של משורר ושל איש־הגות החושף את כולו, על שיאיו ותהומותיו. על אמונתו ברוחניות המתנפצת מול צוקי המציאות, על החברה הגורלית בכך שה"ברוא בצלם אלוה" הוא גם יצור בשר ודם.

גם תוך כדי קריאה ניכרו רסיסי סיגים בתוך מטילי הפז. אך הקורא הוא סלחן יותר מן הצופה ומקננת בלבו גם התקוה כי הבמאי ינפה – תוך הסכמת המחבר או בניגוד לרצונו – את הרצוי ללבלובה של הצגה מן המסרבל אותה ועלול להמעיט דמותה.

והנה הורם המסך.

בעליות ובירידות, בשגב מלים ובניבים חלולים, כמו בחיים עצמם, נפתחת לאט לאט, תמונה אחר תמונה, יריעת הווייתם של שנים. גבר ואשה. אמן המשקיף אל פסגת הקריירה ומקריב למענה את העמוקים, הנפלאים שברחשי לב אשה אוהבת. אוהבת תוך סבל וכמישה שבאה בעקבותיו. אוהבת ומצפה לאהובה עד למעבר לסף

[1] ביקורת של חיים גמזו בעקבות הצגת הבכורת "פונדק הרוחות". 'הארץ' 1.1.1963

המוות. ובבוא הרגע הגדול, בו תנסה להעמיד במבחן את אהבתו שקמלה בחממת הטרקלינים ותשחררו משבועתו, יטול הלה בחפזון אנוכי את הדרור שדוף־האידיאל, ויחרוץ על הטהורה שבאהבות גזר־דין מוות, מוות של חנק בלולאת אכזב מעל לעיי המפולת של חיים, שלא היו קיימים אלאל למענו בלבד.

כן, החלק הראשון של ההצגה פותח פתח לתקוה. בונה מדרגות אל הקאתאריזם. אך בחלק השני מסמנת גלישה אשר בעזרת הבמאי שלא השכיל להיות "עורך" ולא מצא בו כוח־שיכנוע כדי לעורר את המחבר לשינויים ולוויתורים, ולא הבין כי העמקות יכולה להיות מבוטאה באמצעות לחנים לחישים ואינה סובלת הדגשה קולנית (במשחק) והטעמה מלודרמטית. כיצד אומר אלתרמן ב"פונדק הרוחות"?

הפונדקית: - "...האמנם יש רק צעקה אחת בעולם?

חננאל: - "יש עוד אחת, אבל ההיא שותקת".

בטון של צעקה שותקת־כמעט צריך היה לנקוט הבמאי, גרשון פלוטקין; היה עליו לתת לצופה הזדמנות לקרוא את שורות המחזה "בין השורות".

גם בטכסט וגם על הבמה היה צריך לוותר לפחות על הופעת-הרפאים הראשונה של נעמי. צריך היה לגנוז את המונולוג הנבוך של חובב־המוסיקה הזקן. צריך היה למחוק את שיחת־הנשים על זהות שמלותיהן של רעותיהן הסנוביות. צריך היה להמעיט בדיסגרסיה על האמנות והעולם, לגבשה עד כדי הרף־עין.

צריך היה לקצר. לקצר ולקצר. למען הצלחתו של המחזה, שעלילתו ואוירתו תובעות מן הבמאי יצירתו של אקלים־בלדה אפוף דמדומי פיוט של שעת בין השמשות או מאפליית־חצות הרת־עולם.

צריך היה, לבסוף, לחפש – לחפש בנרות! – שחקנים מתאימים לאוירת חצאי־גונים ולצלילת תהומות. אך לא למסור לידיה של חנה מרון את תפקידה של הפונדקית, שאמנם היא אשה, אך גם נכון הוא שאינה אלא סמל הנשיות, סמל התשוקה הארצית מול דמותה של נעמי, סמל האהבה השמימית, הנצחית. כי הרי גם בארציות הסימבולית צריך להיות יותר מנופך של רוחניות, וזו נעדרה לחלוטין ,מכל הופעתה של חנה מרון. המתגרה ומתחנחנת בצורה זרה לרוחו של המחזה.
ברצ'יטאטיב העילג שלה ובחוסר כל יכולת לשיר – חיסלה את הזמר היפה ביותר של המחזה כולו וגרמה להרפיית דריכותו של הקהל. אגב, לגבי הזמר יש להעיר, כי אריכותו על הבמה היתה אף היא בעורכיו. נינט דינר, יש בה נוי בהופעתה ועדינות.

אך גם היא לא נתעלתה אף לרגע אחד עד רמת הפיוט. ולא חדרה אף למשך דק אחד אל עמוקתה של ההגות האלתרמנית. היא "דקלמה" רגשות ופלטה טכסט נפלא לרגעים, כתלמידת בית־ספר תיכון, ששיננה באופן מיכני את התפקיד. יוסף ידין היה חננאל אנטי־פיוטי, בלתי מעניין לחלוטין. כבד תנועה וכבד פה וכבד רגשות. זלמן לביוש – פושט היד, האימפרסאר ונגיד המוות – היה טוב בשלישו הראשון של התפקיד, שגרתי – בשני וחלול – בשלישי.

מלאכת הבימוי של פלוטקין ומשחקם של בעלי התפקידים החשובים, היו מטה מטה מתחת לרמת המחזה. אף אם נביא בחשון אחדות ממיגבלותיו הבמתיות ואת רוב סרבוליו המלוליים.

אריה נבון היה האמן־המבצע היחיד, שהבין את מהותו של המחזה. הוא תמך בפיוט והקל מן הכבדות העיונית שבחלקיו הבלתי מבוטלים של המחזה. הוא היה לאקוני בשעת הצורך והשכיל ליצור אשליית פאר חיצון ברגע הדרוש. אך תלבושותיה חסרות־הטעם והפסיבדו־רומנטיות של ליאורה קצמן היו לו לאריה נבון עזר "כנגדו". וגם ליצירתו של אלתרמן עשו שירות רע.

סיכום: אין לחפש בהצגה את עקבותיה של עמקות, המתגלית לקורא תוך כדי קריאה. "פונדק הרוחות" גם בטכסט וגם על הבמה אינו אותה דרמה־פיוטית פסגתית שאליה נכספנו. אך אם ינופו ממנה יסודות־מלודרמה רבים, אם תבויים כיאות ליצירתו של משורר, ולא כמתכונת "כל בו" בימתי־מיוזיקולי, אם יימצאו השחקנים המתאימים לביצועה, ויוחלפו בה התלבושות המגוחכות, יכולה יצירה זו לשמש אחת מאבני הפינה של הדרמטורגיה הישראלית, הנמצאת עדיין בחיתוליה. יותר מזה: כיוון שהיא טומנת בחובה בשורה אוניברסלית – באמצעות הנושא: אהבה גדולה, המועלית קרן על מזבח הקריירה – עשויה יצירה זו למצוא את מבצעיה המתאימים על במות העולם.

ח. גמזו